

Polski Klub Ekologiczny
Koło Miejskie w Gliwicach

Coalition Clean Baltic

Polski Klub Ekologiczny
Koło w Krynicy

PODSTAWOWE WIADOMOŚCI O ŚCIEKACH

1. RODZAJE ŚCIEKÓW POWSTAJĄCYCH W GOSPODARSTWIE

W gospodarstwie wiejskim powstają następujące rodzaje ścieków:

- ✘ Ścieki bytowe – powstają w wyniku bytowania ludzi oraz funkcjonowania gospodarstwa domowego. Są to zużyte wody odprowadzane instalacją sanitarną z budynku (odpływy z WC, łazienki, kuchni, pralni, wpustów podłogowych).
- ✘ Ścieki gospodarcze (produkcyjne) – powstają na skutek działalności rolniczej prowadzonej na terenie gospodarstwa. Do tego rodzaju ścieków zalicza się:
  - ciekłe odchody zwierzęce za wyjątkiem gnojówki i gnojowicy przeznaczonej do wykorzystania rolniczego zgodnie z przepisami o nawozach i nawożeniu.
  - odcieki z przyz i składowisk masy roślinnej i obornika.
  - ścieki z mycia pomieszczeń gospodarskich, placów utwardzonych w pobliżu pomieszczeń, w których prowadzona jest produkcja rolna lub magazynowane są nawozy.
  - ścieki z mycia maszyn rolniczych.

W przypadku produkcji rolnej prowadzonej w ramach działalności gospodarczej ścieki te stają się ściekami przemysłowymi.

- ✘ Wody opadowe lub roztopowe – spływają z dachów oraz powierzchni utwardzonych na terenie gospodarstwa.

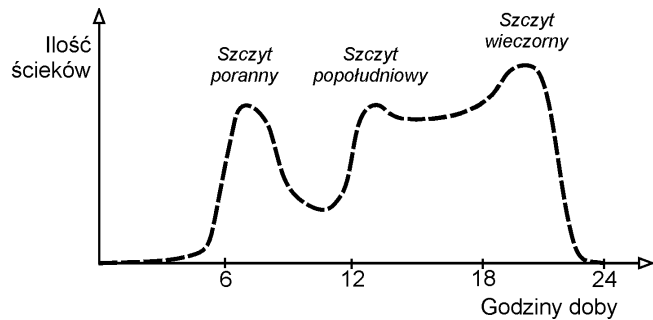
2. ILOŚCI ŚCIEKÓW

2.1. Ścieki bytowe

Ilość ścieków powstających w gospodarstwie zależy od rodzaju wyposażenia w urządzenia sanitarne i zasadniczo odpowiada sumie zużytej wody pomniejszonej o ilość nieodprowadzoną do instalacji kanalizacyjnej (podlewanie ogrodu, mycie samochodu).

Jednostkowa ilość ścieków odprowadzana z gospodarstwa domowego waha się od około 50 l na mieszkańca na dobę [l/Md] - dla mieszkań z lokalnym zasilaniem w wodę (studnia) i słabym wyposażeniu sanitarnym, do 100-150 l/Md - dla gospodarstw zasilanych w wodę wodociągową i z wysokim standardem wyposażenia sanitarnego. Podane wartości odnoszą się do średniego zużycia wody w ciągu doby.

Zużycie wody a zarazem ilość odprowadzanych ścieków w przeciągu doby ulega znacznym wahaniom (Rys.1). W przypadku gospodarstw wiejskich zmienność ta jest bardzo duża. Nocą oraz w ciągu dnia, podczas pracy mieszkańców poza domem, nie powstają ścieki wcale lub powstają w minimalnej ilości (przecieki, nieszczelności w instalacji wodociągowej). Najwięcej ścieków powstaje rano, w ciągu dnia w porze obiadu i wieczorem. W ciągu roku najwyższe zużycie wody notuje się w okresach przedświątecznych. Uwzględniając przedstawioną zmienność spływu ścieków w ciągu doby oraz ilości zużywanej wody w pojedynczym gospodarstwie domowym do projektowania oczyszczalni ścieków przyjmuje się zwykle wartość ok. 120 l/Md, jako średniodobową produkcję ścieków przez mieszkańca.

Rys.1. Produkcja ścieków bytowych w gospodarstwie domowym

W przypadku gospodarstw wiejskich o zabudowie rozproszonej ścieki bytowe odbierane są przez instalację kanalizacyjną budynku i dalej kierowane do zbiornika bezodpływowego (szambo) lub oczyszczalni przydomowej. W gminach o zwartej zabudowie, gdzie uzasadniona jest budowa sieci kanalizacyjnej, ścieki odprowadzane są do kanalizacji sanitarnej, którą płyną do oczyszczalni ścieków.

2.2. Ścieki gospodarcze (produkcyjne)

Ilość ścieków gospodarczych wytwarzanych w zagrodzie jest trudna do oszacowania. Zależy ona od rodzaju i intensywności prowadzonej działalności produkcyjnej, a także od charakteru zabudowy gospodarczej. Przy intensywnej produkcji rolniczej powstaje znaczna ilość odchodów zwierzęcych, ścieków z mycia pomieszczeń oraz odcieków z przym.

Duża powierzchnia pomieszczeń gospodarskich wiąże się z powstawaniem znacznych ilości ścieków ze splukiwania podłóg i placów, mycia pomieszczeń lub maszyn rolniczych.

Spływ ścieków gospodarczych szacuje się indywidualnie w zależności od rodzaju produkcji rolniczej. Należy uwzględnić ilość wody zużywanej do produkcji, do mycia pomieszczeń i określić, jaka część wody zamieniana jest w ścieki.

Należy dążyć do zmniejszania ilości produkowanych ścieków poprzez racjonalne zużycie wody do mycia pomieszczeń inwentarskich oraz ograniczenie wycieków z poideł.

Ścieki z powierzchni utwardzonych na terenie gospodarstwa oraz pomieszczeń, w których przebywają zwierzęta powinny być w całości zbierane w sposób uniemożliwiający ich przedostanie się do gruntu i skażenie wód podziemnych. Najczęstszą przyczyną „zatrucia” studni jest przenikanie z terenu gospodarstwa ścieków z pomieszczeń gospodarskich oraz skażonych wód opadowych.

2.3. Wody opadowe

Zagospodarowania wymaga deszczówka spływająca z wszelkich powierzchni utwardzonych w zagrodzie. W przypadku intensywnej produkcji rolniczej lub dużej powierzchni gospodarstwa deszczówka splukuje znaczne ilości zanieczyszczeń i związków nawozowych. Odprowadzenie wód deszczowych do gruntu powinno być zorganizowane w sposób zabezpieczający otoczenie oraz ujęcie wody przed zanieczyszczeniem, a także przed przenawożeniem terenu wokół zabudowy gospodarczej.

Ilość wód deszczowych, jaka powstaje wraz z opadem zależy od jego intensywności i rodzaju odwadnianej powierzchni. Wody spływające na podłoże szczelne (asfalt, beton, bruk) i o dużym spadku powoduje natychmiastowy spływ z powierzchni. W przypadku powierzchni o mniejszej szczelności, opad zostaje częściowo wchłonięty w podłoże, a pozostała część wód spływa z opóźnieniem i mniejszą intensywnością.

Przy wymiarowaniu kanalizacji deszczowej uwzględnia się maksymalny dopuszczalny spływ z rozpatrywanej powierzchni i przyjmuje taką średnicę kanału, by nie spowodować podtopienia terenu.

Ilość wód deszczowych może być podawana jako natężenie opadu w litrach na metr kwadratowy [m²] lub hektar [ha] w jednostce czasu (w ciągu roku, miesiąca, doby - np.: l/m²rok, l/m²d) albo też sumarycznie jako wysokość opadu w milimetrach. Opad o wysokości opadu 1mm odpowiada wielkości opadu 1l/m².

Sumaryczna ilość wód opadowych dla terenów nizinnych naszego kraju wynosi 600-700 l/m²rok i rośnie dla terenów górskich do 1000 l/m²rok.

Wielkość opadu dla pojedynczych deszczów wynosi:

- dla deszczów zwykłych i silnych – do ok. 10 l/m²
- dla deszczów ulewnych – ok. 10-70 l/m²
- dla deszczów nawalnych – powyżej 70 (nawet do 150) l/m²

3. JAKOŚĆ ŚCIEKÓW

3.1. Charakterystyczne zanieczyszczenia występujące w ściekach

Ogólnie zanieczyszczenia w ściekach można podzielić na:

- fizyczne (zawiesina, mętność, barwa, temperatura, zapach),
- chemiczne (zawartość rozpuszczonych związków organicznych i nieorganicznych)
- biologiczne (mikroorganizmy).

Aby zrozumieć zasady techniki oczyszczania ścieków, należy poznać podstawowe wskaźniki określające stopień ich zanieczyszczenia, a także wartości tych zanieczyszczeń w ściekach surowych oraz dopuszczalne wartości na wypływie z oczyszczalni.

3.2. Podstawowe wiadomości o wskaźnikach zanieczyszczeń

Zanieczyszczenia fizyczne

Zawartość substancji stałych (nierozpuszczalnych) w ściekach podaje się jako zawartość zawiesiny ogólnej. Wyróżnia się zawiesinę opadającą i nieopadającą. Najdrobniejsze nieopadające cząsteczki zawiesiny tworzą mętność i barwę ścieków. Zawiesina zawarta w ściekach składa się z substancji mineralnych i organicznych.

Do pozostałych wskaźników fizycznych należy zapach oraz temperatura ścieków.

Zanieczyszczenia chemiczne

Zanieczyszczenia chemiczne tworzą substancje rozpuszczone w ściekach. Ogólnie dzieli się je na substancje organiczne, związki nieorganiczne oraz gazy rozpuszczone w ściekach. Substancje organiczne stanowią ok. 75% zawiesin i ok. 40% związków rozpuszczonych. Związki nieorganiczne to głównie rozpuszczone sole. Spośród gazów rozpuszczonych w ściekach - najważniejsze decydujące o stopniu zanieczyszczenia to: tlen, dwutlenek węgla, amoniak oraz siarkowodor.

Wskaźnikami zanieczyszczeń chemicznych w ściekach są głównie:

- Odczyn pH ścieków - jego wartości dla świeżych ścieków bytowych mieszczą się w zakresie 6,5-8,0 i odpowiadają naturalnemu odczynowi wód, do których odprowadza się ścieki oczyszczone. Ścieki zagięte mają odczyn kwaśny.
- Zasadowość ścieków - jest miarą zawartości związków rozpuszczonych posiadających właściwości zobojętniające odczyn ścieków. Parametr ten jest istotny dla procesów biologicznego oczyszczania ścieków.
- Zawartość związków nawozowych (biogennych). Związki biogenne to pierwiastki i sole mineralne potrzebne do rozwoju żywych organizmów. Do podstawowych zalicza się związki fosforu i azotu. Ich nadmiar w wodzie odbiornika ścieków powoduje przenażenie (eutrofizację) i w efekcie masowy rozwój mikroorganizmów, głównie glonów, które obumierając ulegają rozkładowi i powodują dodatkowe zanieczyszczenie wód.
- Fosfor - jego źródłem w ściekach są odchody, resztki pożywienia i detergenty; w ściekach występuje w postaci fosforanów, polifosforanów i fosforu organicznego. Podczas oczyszczania ścieków część fosforu gromadzona jest przez mikroorganizmy zawarte w ściekach lub strącana w postaci nierozpuszczalnych soli, reszta odpływa do odbiornika ścieków.
- Azot - zawarty jest głównie z związków organicznych. Występuje w postaci azotu organicznego zawartego w masie organicznej oraz formie rozpuszczonej jako azot amonowy utleniany dalej do azotanów i azotanów. W ściekach surowych spotyka się azot w formie azotu organicznego oraz amonowego. Po oczyszczeniu część azotu ulatnia się w postaci azotu gazowego, pozostały w formie rozpuszczonych azotanów odprowadzany jest do odbiornika ścieków. Nadmierna zawartość azotanów w glebach i ich wymywanie do wód jest bardzo poważnym zagrożeniem dla środowiska i zdrowia. Przy wyższych stężeniach, zwłaszcza w wodzie do picia zachodzi niebezpieczeństwo wystąpienia u ludzi schorzenia zwanego methemoglobinemią. Jest to choroba szczególnie groźna dla dzieci. Azotany są szkodliwe również dla bydła.
- Zawartość tlenu rozpuszczonego - świadczy o „świeżości” ścieków, jego niedobór lub brak powoduje zagniwanie ścieków. Ścieki zagniwają w ciągu kilku godzin wydzielając nieprzyjemny zapach siarkowodoru (substancja silnie toksyczna).

- Zawartość związków organicznych - mierzona jest dwoma ogólnie przyjętymi parametrami - ChZT oraz BZT. Wartości tych wskaźników charakteryzują substancje organiczne zawarte w ściekach w sposób wystarczający dla potrzeb ich oczyszczania w urządzeniach oczyszczalni.
- ChZT (chemiczne zapotrzebowanie na tlen) jest wskaźnikiem oznaczającym ilość tlenu, jaka jest potrzebna do chemicznego utlenienia w umownych warunkach związków organicznych zawartych w ściekach.
- BZT (biochemiczne zapotrzebowanie na tlen) określa ilość tlenu zużywaną przez mikroorganizmy do rozłożenia w określonym czasie i warunkach substancji organicznych. Dla charakteryzowania podatności ścieków na rozkład biologiczny najczęściej podaje się wartość BZT pięciodniowego - oznaczanego jako BZT₅.
- Zawartość związków toksycznych – spośród związków toksycznych obecnych w ściekach wyróżnić należy metale ciężkie oraz toksyczne związki organiczne pochodzące z różnego rodzaju substancji trafiających do kanalizacji. W przypadku ścieków z gospodarstwa domowego rzadko mamy do czynienia z tego typu zanieczyszczeniami; należy jednak unikać wpuszczania do kanalizacji wszelkich substancji chemicznych. Nadmiar związków toksycznych powoduje zabicie mikroorganizmów wspomagających biologiczne oczyszczanie ścieków oraz powoduje ich przedostawanie się do środowiska naturalnego.

Zanieczyszczenia biologiczne

Zanieczyszczenia biologiczne to mikroorganizmy zawarte w ściekach. Ścieki zawierają ogromne ilości drobnoustrojów – głównie bakterii, grzybów, wirusów, pasożytów i ich jaj. Wśród nich duża część to organizmy pochodzące z przewodu pokarmowego człowieka i zwierząt, w tym wiele gatunków chorobotwórczych.

3.3. Zawartość zanieczyszczeń w ściekach bytowych

Podstawowe wskaźniki zanieczyszczeń, jakie uwzględnia się przy charakteryzowaniu ścieków bytowo-gospodarczych, to:

- * chemiczne zapotrzebowanie na tlen ChZT,
- * biochemiczne zapotrzebowanie na tlen BZT₅,
- * zawiesina (zawiesina ogólna),
- * zawartość związków azotu (azot ogólny),
- * zawartość związków fosforu (fosfor ogólny).

Zawartość zanieczyszczeń podaje się jako:

- ładunki - określające masę zanieczyszczeń niesioną ze ściekami w czasie; wyrażone w [g/d] lub też w przeliczeniu na mieszkańca na dobę [g/Md],
- stężenia - określające masę substancji w jednostce objętości; wyrażone w [g/m³] lub [mg/l].

Ładunek zanieczyszczeń odprowadzany ze ściekami z gospodarstwa domowego jest od lat podobny, pochodzi on od bytowania ludzi i użytkowania gospodarstwa domowego. Z kolei stężenia zanieczyszczeń zależą od objętości wytwarzanych ścieków. W ostatnich latach, ze względu na mniejsze zużycie wody (wynikające z jej rosnącej ceny) gospodarstwa wytwarzają coraz mniejszą ilość ścieków - tym samym wartości stężeń zanieczyszczeń stale rosną.

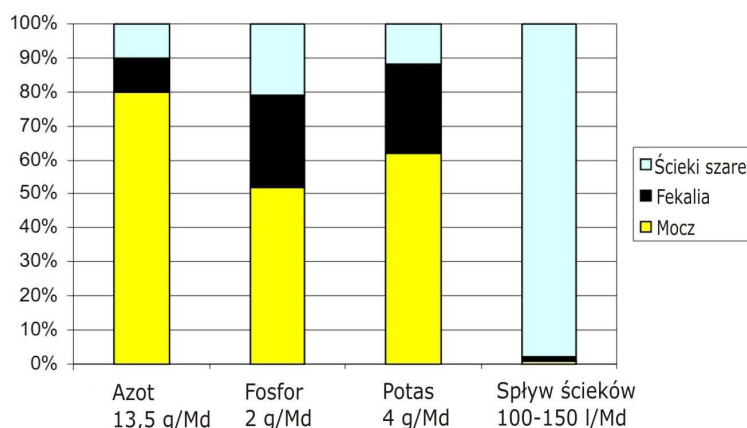
Jednostkowe ładunki zanieczyszczeń (na mieszkańca), jakie przyjmuje się najczęściej do projektowania urządzeń oczyszczania ścieków, pochodzą z niemieckich wytycznych ATV. Są one powszechnie stosowane w naszym kraju i jako średnie wartości pozwalają zwykle na dobre dopasowanie wielkości oczyszczalni ścieków. Ładunki oraz stężenia zanieczyszczeń w ściekach bytowo-gospodarczych zależnie od zużycia wody przedstawia tabela 1.

Tab.1. Jednostkowe ładunki zanieczyszczeń w ściekach bytowo-gospodarczych.

Wskaźniki zanieczyszczeń	Ładunek jednostkowy zanieczyszczeń [g/Md]	Stężenie zanieczyszczeń [g/m ³] przy zużyciu wody		
		100 l/Md	120 l/Md	150 l/Md
Zawiesina ogólna	70	700	580	460
BZT ₅	60	600	500	400
ChZT	120	1200	1000	800
Azot ogólny	11	110	92	73
Fosfor ogólny	1,8	18	15	12

Ładunek zanieczyszczeń w ściekach podawany jest często w postaci równoważnej liczby mieszkańców (RLM). Jednostka ta stosowana jest przy określaniu wielkości oczyszczalni ścieków i jej wartość bierze się z podzielenia całkowitego ładunku BZT₅ zanieczyszczeń w ściekach dopływających do oczyszczalni przez wartość ładunku jednostkowego BZT₅ dla jednego mieszkańca (przyjmowaną jako 60g/Md).

Ścieki z toalet („ścieki czarne”) mają odmienny charakter od pozostałych ścieków z gospodarstwa domowego („ścieki szare”). Większość substancji nawozowych zawarta jest w fekaliami i moczu, stanowiących niewielką objętość wytwarzanych ścieków. Najwięcej biogenów jest w moczu, w którym jednocześnie jest znacznie mniej organizmów patogennych aniżeli w kale.

Rys. Udział substancji biogenych w różnych rodzajach ścieków (dane szwedzkie)

3.4. Ścieki z produkcji rolniczej

Spośród ścieków wytwarzanych w gospodarstwie wyróżnić należy przede wszystkim odpady płynne z produkcji rolniczej. Ściekami stwarzającymi największe zagrożenie ze względu na niesiony ładunek zanieczyszczeń są: gnojowica, gnojówka i soki kiszonkowe.

Ładunki oraz stężenia zanieczyszczeń ścieków produkcyjnych zależą od rodzaju i intensywności produkcji oraz ilości zużywanej do spłukiwania wody.

W przypadku ścieków z hodowli zwierząt mamy do czynienia z dużymi ładunkami substancji organicznych oraz biogenych (głównie azotu), znacznie wyższymi niż w ściekach bytowych.

Odcieki kiszonkowe charakteryzują się jedną z najwyższych zawartości substancji organicznych wśród odpadów organicznych, z kolei zawierają mniej substancji biogenych.

Znaczącym problemem w gospodarstwach są ścieki zawierające środki ochrony roślin. Ścieki te powstają na skutek wpuszczania do kanalizacji przeterminowanych lub nie zużytych środków chemicznych, a także ze spłukiwania pomieszczeń i mycia urządzeń. Środki ochrony roślin poprzez swoją toksyczność i trwałość w środowisku zaburzają procesy biologicznego oczyszczania ścieków.

3.5. Wody opadowe

Jakość wód deszczowych zależy od stopnia zanieczyszczenia powierzchni utwardzonej na terenie gospodarstwa, ale również od intensywności deszczu i czasu jego trwania.

Wody deszczowe z powierzchni dachów traktuje się jako czyste.

Wody opadowe spłukujące szczelne powierzchnie, zanieczyszczone pozostałościami po nawozach, środkach chemicznych i substancjach ropopochodnych, traktuje się jako ścieki o znacznym zanieczyszczeniu. Ścieki takie zawierają sporo zawiesiny, substancji ropopochodnych (oleje, benzyny, rozpuszczalniki) oraz innych pozostałości organicznych.

Opracował: mgr inż. Marcin Janik

Literatura

Heidrich Z. i in.: **Sanitacja Wsi**. Wydawnictwo „Seidel- Przywecki”, Warszawa, 2008

Heidrich Z., Stańko G.: **Leksykon Przydomowych oczyszczalni ścieków**. Wydawnictwo „Seidel- Przywecki”, Warszawa, 2007.

Johansson M, Lennartsson M.: **Sustainable wastewater treatment for single-family homes**. Coalition Clean Baltic. Sweden. 1999.

Łomotowski J., Szpindor A.: **Nowoczesne systemy oczyszczania ścieków**. Wydawnictwo Arkady, 2002